

В. В. Кузнецов

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права
Київського національного університету
внутрішніх справ

УДК 343.34

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ГРУПОВЕ ПОРУШЕННЯ ГРОМАДСЬКОГО ПОРЯДКУ: ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВЕ ДОСЛІДЖЕННЯ

У статті, з використанням порівняльно-правового методу, розглянуті особливості кримінальної відповідальності за групове порушення громадського порядку. Досліджені основні ознаки складу злочину та визначені окремі напрями вдосконалення українського кримінального законодавства, з врахуванням зарубіжного досвіду кримінально-правової протидії такому злочину.

В статье, с использованием сравнительно-правового метода, рассмотрены особенности уголовной ответственности за групповое нарушение общественного порядка. Исследованы основные признаки состава преступления и определены отдельные направления усовершенствования украинского уголовного законодательства, исходя из зарубежного опыта уголовно-правового противодействия такому преступлению.

In the article, using the comparative legal method, the features of criminal responsibility are considered for group breach of the public order. The basic signs of corpus delicti are investigated and separate directions of perfection of the Ukrainian criminal legislation are certain, using the foreign experience of criminal-legal counteraction such crime.

Актуальність проблематики роботи зумовлена передусім тим, що в сучасних умовах розбудови української держави чільне місце займають проблеми забезпечення захисту конституційних прав та інтересів як окремого громадянина, так і суспільства в цілому. Однією з таких проблем є забезпечення захисту прав осіб від протиправних посягань на громадський порядок. Одним із найбільш динамічних, зважаючи на існуючу економічну кризу, посягань на громадський порядок є групове порушення громадського порядку. Тому виникла практична потреба сучасного наукового дослідження вказаного злочинного посягання.

Особливості кримінальної відповідальності за групове порушення громадського порядку досліджуються та їм було присвячено значну кількість наукових праць таких учених, як: Г. Анашкін, П. Андрушко, М. Бажанов, Ю. Баулін, В. Дзюба, І. Даньшин, В. Єгоров, Ю. Жих, В. Зарубін, О. Ігнатів, Т. Кафаров, І. Козаченко, М. Коржанський, М. Куп, В. Ломака, П. Матишевський, П. Михайленко, В. Навроцький, М. Наклович, В. Налушшин, Г. Піщенко, П. Помазков, Ю. Ткачевський, Є. Фесенко, М. Хавронюк, С. Яценко та ін.

Однак у дослідженнях вказаних вчених лише скорочено розглядаються окремі аспекти відповідальності за групове порушення громадського порядку. Також залишилися практично не дослідженими питання відповідальності за вказані протиправні діяння за сучасним законодавством окремих зарубіжних країн.

Тому основним завданням цієї роботи стане дослідження різних кримінально-правових норм про відповідальність за протиправну поведінку, подібну до групового порушення громадського порядку (далі - групове порушення громадського порядку), за законодавством окремих зарубіжних країн (окрім країн колишнього СРСР), використовуючи порівняльно-правовий метод, та висловити власне бачення щодо вдосконалення вітчизняного закону про кримінальну відповідальність.

Ми проаналізували, зокрема, кримінальне законодавство таких країн: Австрії,

Австралії, Аргентині, Бельгії, Болгарії, Вануату, Голландії, Островів Гілберта, Данії, Ірану, Ізраїлю, Іспанії, Китаю, Островів Кука, Німеччини, Норвегії, Південної Кореї, Польщі, Сан-Маріно, Соломонових Островів, Туреччини, Франції, Островів Фіджі, Швейцарії, Швеції, Японії.

У більшості країн відсутні будь-які подібні склади злочину, і тільки за кримінальним законодавством Франції та Ізраїлю передбачена відповідальність за різні форми групового порушення громадського порядку [1, с. 369-370; 2, с. 177].

Далі безпосередньо розглянемо відповідні кримінально-правові норми за кримінальним законодавством Франції та Ізраїлю. Так ст. 151 Кримінального кодексу (далі - КК) Ізраїлю передбачає відповідальність за "заборонене зібрання народу" - за зібрання, яке складається з 3-х або більше осіб для вчинення злочину, або для реалізації загальної, нехай навіть законної мети, і вони поведуться таким чином, що в людей, які перебувають поруч, виникає розумне побоювання, що особи можуть вчинити діяння, яке порушить спокій або безпосередньо саме зібрання народу спонукає інших людей без необхідності й без достатніх на те підстав порушити спокій. Інша ст. 152 КК Ізраїлю передбачає відповідальність за "бешкетування" - реалізація дій під час забороненого зібрання народу, які характеризуються порушенням спокою, що може викликати жах у суспільства [2, с. 177]. Ст. 431-4 КК Франції передбачає відповідальність за діяння, вчинене тим, хто не має при собі зброї, яке виразилося в умисному продовженні участі у зібранні (будь-яке скупчення людей на будь-якому громадському шляху або в будь-якому громадському місці, що може порушити громадський порядок) після вимог розійтися [1, с. 369-370].

Родовим об'єктом складів злочину подібних до групового порушення громадського порядку визначений громадський спокій (Книга Четверта "Про злочини й провини проти нації, держави й громадського спокою", Розділ III "Про посягання на державну владу", Глава I "Про посягання на громадський спокій", Відділ II "Про протиправну участь у зібранні" КК Франції) та державні й суспільні основи (Розділ хет "Заподіяння шкоди державним та суспільним основам", Глава бет "Об'єднання та скупчення народу" КК Ізраїлю). Така систематизація злочинів свідчить про певну спорідненість родових об'єктів групового порушення громадського порядку за вітчизняним кримінальним законодавством та саме КК Франції.

Аналіз законодавства європейських держав дозволило В. Налуцишину зробити висновок, що воно має систему норм, якими встановлена посилена відповідальність саме за протиправну участь у зборищах, натовпах, які завдають шкоду саме громадському спокою, а разом із тим і громадському порядку [3, с. 45]. Із цим висновком автора, з певним уточненням, можна погодитися, тому що шкода, як правило, завдається саме громадському спокою, а потім громадському порядку в цілому. На нашу думку, доцільніше залитати в КК України громадський порядок родовим об'єктом групового порушення громадського порядку, а основним безпосереднім об'єктом - саме громадський спокій, що є складовою громадського порядку.

Відповідні склади групового порушення громадського порядку за кримінальним законодавством Франції визначені як формальний (ст. 431-4), а за КК Ізраїлю - формальний (ст. 152) та усучений (ст. 151) склади.

Об'єктивна сторона усученого складу (ст. 151 КК Ізраїлю "Заборонене зібрання народу") злочину передбачає такі обов'язкові ознаки: дії - зібрання для порушення громадського порядку; формального складу (ст. 152 КК Ізраїлю "Бешкетування"): дії - порушення громадського спокою. Тобто, склад злочину, передбачений ст. 151 КК Ізраїлю вважається закінченим із моменту самого факту зібрання таких осіб (порівняно зі ст. 255 КК України "Створення злочинної організації"), а саме порушення громадського спокою потребує самостійної кваліфікації за ст. 152 КК Ізраїлю. Об'єктивна сторона формального складу (ст. 431-4 КК Франції) злочину передбачає такі обов'язкові ознаки: дії - участь у зібранні, що може порушити громадський порядок. Така конструкція відповідних складів злочинів за КК Франції та Ізраїлю не відповідає конструкції вітчизняного складу злочину, передбаченого ст. 293 КК України, який, як відомо, має матеріально-формальний склад.

Наступним етапом нашого дослідження стануть суб'єктивні ознаки групового порушення громадського порядку.

Суб'єктом відповідних складів групового порушення громадського порядку визнається осудна фізична особа, яка досягла 12-річного (ст. 34 вав КК Ізраїлю) або 13-річного віку (ст. 122-8 КК Франції). Проведений аналіз ознак суб'єкта свідчить про

наявність однакових ознак за вітчизняним та зарубіжним кримінальним законодавством. Основна відмінність полягає у визначенні мінімального віку притягнення до кримінальної відповідальності за групове порушення громадського порядку. Порівняємо це з 16-річним віком, який стосується відповідного складу групового порушення громадського порядку (ч. 1 ст. 22 КК України).

Вказане зниження вікової межі за групове порушення громадського порядку для вітчизняного законодавства є, очевидно, неприйнятним. Чи відповідає це принципам гуманізації кримінально-правової політики держави? На нашу думку, це не зовсім правильно. Загальноєвропейські тенденції гуманізації кримінальної відповідальності свідчать про збільшення мінімального віку притягнення до кримінальної відповідальності. Хоча, заради справедливості, слід відмітити, що в кримінально-правовій літературі існують різні точки зору щодо тенденцій зменшення [4, с. 98] чи збільшення [5, с. 58] мінімального віку притягнення до кримінальної відповідальності.

Щодо кількості осіб, які беруть участь у групових діях, що порушують громадський порядок, слід зазначити наступне. Кількість таких осіб вітчизняним законом про кримінальну відповідальність не визначено. На думку М. Коржанського, порушувати громадський порядок може як двоє, так і більше суб'єктів злочину, зважаючи на визначення групи осіб за ч. ч. 1 та 2 ст. 28 КК [6, с. 80]. Зважаючи на це, вчений вважає таке положення несправедливим, тому що покарання двом суб'єктам буде однаковим із покаранням трьом і більше суб'єктам цього злочину. Тому його позиція полягає у тому, щоб групу осіб визнавати у кількості не менше 3 суб'єктів злочину [6, с. 81]. Ця думка є досить важливою для визначення реального ступеня суспільної небезпеки групи осіб, але до внесення змін у вітчизняне кримінальне законодавство залишається тлумачити групу осіб як дві або більше особи.

Подібну ситуацію ми спостерігаємо й за КК Франції. Як уже зазначалося, відповідно до ст. 431-3 КК Франції зібрання - це будь-яке скупчення людей, тобто чітко не визначена кількість, але вказівка на множини осіб уже свідчить про 2-х або більше осіб. Деяко інший варіант пропонує ст. 151 КК Ізраїлю, яка передбачає зібрання в кількості від 3-х або більше осіб. Тобто, вищевказана позиція М. Коржанського цілком відповідає ізраїльському закону про кримінальне право [2]. Не поглиблюючись у полеміку, слід зазначити, що такі пропозиції в будь-якому разі є позитивними, бо конкретизують кількість можливих суб'єктів групового порушення громадського порядку.

Суб'єктивна сторона відповідних складів групового порушення громадського порядку характеризується прямим умислом. Вказівка на умисел впливає зі змісту диспозицій. Так у ст. 431-4 КК Франції безпосередньо вказано на умисну форму вини, а в ст. ст. 151, 152 КК Ізраїлю зазначена мета, що свідчить саме про прямий умисел. Тобто форма та вид вини за групового порушення громадського порядку за КК Франції та Ізраїлю відповідають вітчизняному складу злочину, передбаченому ст. 293 КК України.

Слід зазначити, що у відповідних статтях відсутні кваліфікуючі ознаки.

Наступним етапом нашого дослідження буде розгляд санкцій відповідних кримінально-правових норм, які передбачають відповідальність за групове порушення громадського порядку.

Ст. 431-4 КК Франції передбачає покарання у виді позбавлення волі на один рік чи штраф у розмірі 100 000 франків. Ст. 151 КК Ізраїлю передбачає покарання у виді тюремного ув'язнення на два роки, а ст. 152 КК Ізраїлю - тюремне ув'язнення на п'ять років. Пригадаємо, що в ст. 293 КК України передбачено покарання у виді штрафу до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або арешту на строк до шести місяців.

Аналіз санкцій відповідних кримінально-правових норм дозволяє виділити такі покарання: штраф, арешт, тюремне ув'язнення, позбавлення волі. За ступенем суворості умовно можна розмістити закони про кримінальну відповідальність, які встановлюють відповідальність за групове порушення громадського порядку відповідно до зростання міри покарання: КК України, КК Франції, КК Ізраїлю.

На нашу думку, не можна погодитися з абсолютно визначеними санкціями, які передбачені у відповідних статтях кримінального законодавства Франції та Ізраїлю. Слід також відмітити, що на перший погляд, відсутня реальна альтернатива покарань у відповідних санкціях КК Ізраїлю. Але при цьому слід пригадати, що покарання у виді тюремного ув'язнення охоплює не тільки реальне позбавлення волі, але й довічне (ст. 41 КК Ізраїлю) та виправні роботи (ст. 51 гімел КК Ізраїлю) [2]. Тому суд самостійне вирішує який вид тюремного ув'язнення він може призначити. Певна альтернатива

покарань існує й за КК Франції та КК України, але слід звернути увагу на не зовсім виправдані діапазон цих видів покарань. З одного боку, це одне з найбільш м'яких покарань (штраф), з іншого - одне з найбільш суворих (позбавлення волі, арешт).

Проведений аналіз свідчить про те, що санкції правових норм за КК Франції та Ізраїлю, які передбачають відповідальність за групове порушення громадського порядку, є більш суворими, порівняно з санкцією ст. 293 КК України.

Цілком логічним є передбачення у відповідних санкціях таких альтернативних основних видів покарання, як: штраф, арешт і позбавлення волі. Хоча при цьому, на нашу думку, слід було передбачати в санкції ст. 293 КК України більше альтернативних позбавленню волі видів покарання, зокрема, таких, як: обмеження волі, виправні роботи тощо.

На підставі проведеного аналізу регламентації відповідальності за групове порушення громадського порядку в окремих кримінальних законодавствах зарубіжних країн, можна зробити такі висновки:

1. В одних країнах відсутні будь-які подібні склади злочину (Австралія, Аргентина, Бельгія, Болгарія, Іран, Південна Корея, Японія, Туреччина, Німеччина, Швейцарія, Китай, Австрія, Голландія, Польща, Норвегія, Швеція, Данія, Вануату, Острови Гілберта, Острови Кука, Островів Фіджі, Сан-Марино, Соломонові Острови), в інших - відповідальність передбачена за різні форми групове порушення громадського порядку (Франція, Ізраїль).

2. Родовим об'єктом складів групового порушення громадського порядку визначений громадський спокій (КК Франції) та державні й суспільні засади (КК Ізраїлю).

3. Відповідні склади групового порушення громадського порядку за кримінальним законодавством Франції визначені як формальний (ст. 431-4), а за КК Ізраїлю - формальний (ст. 152) та усичений (ст. 151) склади.

4. Суб'єктом групового порушення громадського порядку визнається фізична осудна особа, яка досягла 12-річного (ст. 34 вав КК Ізраїлю) або 13-річного віку (ст. 122-8 КК Франції). Є перспективним законодавча конкретизація в ст. 293 КК України групи осіб, що порушують громадський порядок.

5. Суб'єктивна сторона групового порушення громадського порядку характеризується прямим умислом. Так, у ст. 431-4 КК Франції безпосередньо вказано на умисну форму вини, а ст. ст. 151, 152 КК Ізраїлю згадують про мету, що свідчить саме про прямий умисел.

6. Відповідні склади групового порушення громадського порядку не передбачають кваліфікуючі обставини.

7. Санкції правових норм за КК Франції та Ізраїлю, які передбачають відповідальність за групове порушення громадського порядку, є більш суворими у порівнянні з санкцією ст. 293 КК України. На нашу думку, є доцільним передбачити у санкції ст. 293 КК України більше альтернативних позбавленню волі видів покарання, зокрема, таких, як: обмеження волі, виправні роботи тощо.

Список використаних джерел

1. Уголовный кодекс Франции / [науч. ред. Л. В. Головки, Н. Е. Крыловой ; перев. с франц. и предисл. Н. Е. Крыловой]. - СПб. : Юридический центр Пресс, 2002.
2. Закон об уголовном праве Израиля / [Предисл., пер. с иврита М. Дорфман ; науч. ред. Н. И. Мацнев]. - СПб. : Изд-во Р. Асланова "Юридический центр Пресс", 2005.
3. *Налуцишин В. В.* Кримінальна відповідальність за хуліганство (ст. 296 КК України) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Налуцишин Віктор Володимирович. - К., 2008. - 210 с.
4. *Павлов В. Г.* Суб'єкт преступлення / В. Г. Павлов. - СПб. : Юридический центр Пресс, 2001. - 318 с.
5. *Бородин С. В.* К вопросу совершенствования законодательства об уголовной ответственности несовершеннолетних / С. В. Бородин, Н. А. Носкова // Современные тенденции развития уголовной политики и уголовного законодательства. - М. : ИГПАН, 1994. - С. 57-61.
6. *Коржанський М.* Група осіб як суб'єкт злочину / М. Коржанський // Право України. - 2005. - № 11. - С. 80-81.

*Стаття рекомендована до друку кафедрою кримінального права
Київського національного університету внутрішніх справ
(протокол № 5 від 25 березня 2009 року)*

Надійшла до редакції 29.03.2009
Рекомендована до друку 19.06.2009

